

SEVAL ŞAHİN

HİRSİZ KİM? CİNGÖZ RECAİ VE ARSÈNE LUPİN

Peyami Safa, Server Bedi takma adıyla birçok eser kaleme almıştır. Bunlar arasında en meşhuru ise hiç şüphesiz ilki 1924 sonuncusu ise 1960 yılında yayımlanan Cingöz Recai serisidir. Bu seri, yaklaşık kırk yıl boyunca yazılmış, yazarın hayatı boyunca kaleme aldığı bir eserler toplamı olmuştur. Polisiye edebiyat tarihimizde en meşhur polisiye serilerden biri olan Cingöz Recai serisi, edebiyat araştırmaları açısından da ilgi çekici özellikler ortaya koymaktadır. Büyük bir yazarın kaleminden çıkan bu seri, Türkiye'nin neredeyse kırk yıl gibi bir zaman dilimi içerisindeki dönüşüm ve değişimleri gerek içerik gerekse yapısına yansıtarak dönemler ve hâkim anlayışlar hakkında birçok ipucu verdiği gibi kültürel çalışmalar açısından da çok büyük bir hazine niteliği taşımaktadır.¹ Ben bu yazıda Cingöz Recai'nin Arsène Lupin ile karşı karşıya geldiği ve 1935 yılında yayımlanan *Arsen Lüpen İstanbul'da*² romanından bahsedeceğim.

İlki 1924 yılında kaleme alınan Cingöz Recai serisi *Cingöz'ün Kız Kaçırması* ile başlar ve 1960 yılında *Havadis* gazetesinde tefrika edilen *Sağdan Üçüncü Söğüt* ile sona erer.³ Serinin kahramanı Cingöz Recai, Robert Kolej'de eğitim almış, hırsızlık vb. organize suçlar için Amerika'da kendisini geliştirmiş, kibar bir aileye mensuptur. Cingöz, toplumda yanlış dağıtıldığını düşündüğü parayı zenginden alıp fakire verir, cinayet işlemekten özellikle kaçınır, hayırseverdir, tüm dünyaca tanınır, çetesine mensup üyeler son derece zekidir ve çetesinin dünyanın birçok önemli merkezinde üssü bulunur. Cingöz'ün peşindeki Mehmed Rıza, polis teşkilatının en akıllı bireyidir, birçok özellikleri Cingöz'e benzer. O da iyi bir eğitim almıştır ve iyi bir aileden gelir, herkesin saygı duyduğu biridir, mesleğinde de çok başarılıdır, ancak Cingöz'ü yakalamayı bir türlü başaramaz. Bu yazıda söz konusu edeceğim *Arsène Lüpen İstanbul'da* romanında Cingöz ve Mehmed Rıza artık okur tarafından oldukça tanınmış ve maceraları dört gözle beklenir bir okur kitlesini çoktan yaratmış bulunmaktadır.

Arsène Lupin ise Maurice Leblanc tarafından yaratılmış ve tüm dünyaca şöhret kazanmış bir kahramandır. 15 Şubat 1905'te Fransa'da *Je sais tout* (Her şeyi Biliyorum) isimli bir dergi yayımlanır. Derginin editörü Pierre Lafitte arkadaşı Maurice Leblanc'tan İngilizlerin meşhur dedektifi Sherlock Holmes'e Fransa'nın cevabı olmak üzere bir Fransız kahraman yaratmasını ister. Böylece ilk Arsène Lupin hikâyesi *Arsène Lupin'in Tutuklanması* (The Arrest of Arsène Lupin) derginin 15 Temmuz 1905 tarihli sayısında yayımlanır ve sonrasında Lupin'in maceralarının seri halinde yayımlanmaya devam edeceği duyurulur.⁴

Arsène Lupin, 1935 yılında da Peyami Safa'nın kaleminde bu defa İstanbul'da yeniden hayat bulur. *Arsen Lüpen İstanbul'da* romanında, Maurice Leblanc'ın ünlü kahramanı, Fransızların meşhur hırsızı Arsène Lupin ile Server Bedi'nin ünlü kahramanı, Türklerin medar-ı iftihar Cingöz Recai İstanbul'da karşı karşıya gelir. Daha önce Cingöz Recai'yi yakalamak için tıpkı Lupin gibi meşhur biri olan İngilizlerin dünyaca ünlü dedektifi Sherlock Holmes, İstanbul'a gelmiş ve yaşadıkları on beş maceradan sonra Cingöz'ü yakalayamadan ülkesine geri dönmüştür.⁵ Cingöz'ün hayran olduğu Arsène Lupin de sonunda İstanbul'a gelir ve büyük bir macera yaşarlar.

Cingöz ile Arsène Lupin'in macerasında Peyami Safa, daha önceki Cingöz Recai kitaplarında kullanmadığı bir anlatıya başvurur. Burada kurgu, muamma içinde muamma ve bu muammaların çözümlerinin romanın sonuna kadar hiçbirinin gerçek çözüme giden yol olmaması şeklinde gerçekleşir. Tam muamma çözülecek gibi görüldüğünde hiç de öyle olmadığı, daha büyük bir muammayla karşı karşıya olduğu görülür.⁶ Romanın sonunda muammayı çözümlleyen de Mehmed Rıza değil, Cingöz Recai olacak, bir önceki Sherlock Holmes ile olan macerada Holmes'ün Cingöz'e büyük bir hayranlık duyması gibi Lupin de ona büyük bir hayranlık duyacaktır.⁷ Cingöz, sadece muammayı çözmekle kalmayacak aynı zamanda Lupin'in İstanbul'dan çaldıklarını da ondan çalmayı başaracaktır. Böylece Lupin hayatında ilk defa başka bir meslektaş tarafından soyulacak ve bunun sonucunda Cingöz'e hayranlık duymaktan kendisini alamayacaktır.

Bu macerada Cingöz'ün bulunduğu konum oldukça ilginçtir. O, aynı anda hem suçlu hem de dedektif rolünü oynar. Gerçi daha önceki maceralarında da buna benzer bir rol üstlenmiştir, ancak burada hem suçlu hem de dedektif rolüne aynı anda soyunur. Bunun nedeni ise Arsène Lupin'in İstanbul'a gelmesidir. Yine romanda ilginç olan taraflardan biri kılık değiştirerek soygunlarını gerçekleştiren Arsène Lupin'in İstanbul'a gelişinin tıpkı daha önce Holmes'ün İstanbul'a gelişine gibi afişe edilmesidir. Gazeteler "gizli de olsa" onun gelişini duyururlar: "Arsène Lüpen İstanbul'da!... Bu haber gazetelerde çıktığı gün, bütün şehir, belki bütün memleket allak bullak oldu. Rivayete göre hemen polis ikinci şube teşkilatı kuvvetlendirilmişti. Gene rivayete göre büyük bankaların idare meclisleri, kasa dairelerini daha fazla emniyet altına almak için toplanmışlar, zengin şirketler üst kat pencerelerine demir parmaklıklar yaptırmışlardı."⁸

Bir gazete haberiyle başlayan bu kitap, haberleşmeyle, özellikle gazete haberiyle açılarak gerek Lupin gerekse Cingöz için basın ve ifşanın ne kadar önemli olduğundan bahsedip romanın anlatısında haberlerin ve bu şekilde bir anlatım tarzının önemli bir yer tutacağını da işaretlerini verir. Nitekim gerek Lupin gerekse Cingöz, Mehmed Rıza'ya ve halka ulaşmak için gazeteleri kullanmaktadır. Gazeteler Lupin'in İstanbul'a geldiğini duyurmanın yanı sıra onun

bir fotoğrafını yayımlamayı başarak izini polisten önce bulmaya odaklanmıştır. Zaten romanın anlatımında Lupin ve Cingöz'ün gazetelere gönderdikleri mektupları da bu anlatıma yardımcı olan ve anlatımın ilgi çekici olmasını sağlayan nesnelerdendir.

Romanın başında Lupin'in İstanbul'a gelişinin ve bir eroin şebekesinin başında olduğunun gazetelerde yazılması üzerine o da gazetelerde bir cevap yayımlar:

"Büyük Türk milleti,

Tarihin ve tabiatın en güzel eserlerini göz önüne serdiği İstanbul şehrine gelişimin bütün yurdunuzda uyandırdığı alaka, bana büyük bir gurur vermişti. Fakat, aradan birkaç gün geçmedi ki, daha düne kadar ziyaret fırsatını bulamadığım Cinci Meydanı'ndaki tüyler ürpertici cinayetin benim elimden çıktığını zannedenlerin de bulunduğunu öğrendim. Ve bu, benim gururumu üzüntüye çevirdi. Hem de büyük bir üzüntü!... Nasıl? - diye sordum kendi kendime- nasıl?... Bütün hayatı böyle canavarları adalet pençesine vermek için polise yardım etmekle geçen benim gibi bir adamdan hâlâ şüphe edenler mi var? Bütün hayatımın ve maceralarımın bazen pek yarım yamalak ve kusurlu olmakla beraber tamamıyla ve birkaç defa Türkçeye çevrilmiş olduğunu biliyorum. Böyle olduğu halde benim, tınaklarının ucunda bir damla kan lekesi bulunanlardan, hatta benim mesleğimden olmalarına rağmen sanatlarını büyük ahlâkî prensiplere pek aykırı bir tarzda işleten hırsızlardan ne kadar nefret ettiğimi bilmeyenlerin gazeteciler gibi aydın bir sınıf arasında hâlâ bulunmasına şaşıtm, kaldım." (I, 113-114)

Bu mektupla ilk defa Türk edebiyatında Fransız edebiyatından gelen bir kahraman konuşmaktadır ve Holmes'ün aksine çeviriler dışında Lupin'in Türk edebiyatına ilk ve son girişi de burasıdır; üstelik bu konuşmada kendi maceralarının çevirilerine bir eleştiri getirmekte; cinayet ve eroin kaçakçılığı suçlamalarıyla karşılaşmanın az da olsa bu kötü ve yarım yamalak çevirilerle bağlantısı olduğundan söz etmektedir. Bu yarım yamalaklık ve yanlış çevirileri başka bir açıdan daha yorumlamak mümkündür: Hep bahsedilip durulan şu yanlış Batılılaşmanın bir örneği kendisini burada da göstermektedir. Ayrıca gazeteciler gibi aydın bir sınıfın kendisini sözünü ettiği suçlarla yargılamalarından da büyük üzüntü duymaktadır.

Mektupta, söz konusu adi suçlarda Lupin'in parmağı olduğunu düşünmek "şöhreti bütün cihanı tutan yüksek Türk polisini şaşırtmaktan başka netice vermez." (I, 114)

Daha başta büyük Türk milleti diye başlayan konuşma Türk milletine övgülerle devam eder. Mektup, oldukça ilginç özellikler taşımaktadır. Öncelikle Türkçeye daha önce maceralarının çevirileri yapılmış, bu çeviriler aracılığıyla yerli taklitleri yaratılmış bir kahraman, başka dil ve ülkeden okuruyla konuşmaktadır. Okuruyla ilk konuşması ise "büyük Türk milleti" sözcükleriyle başlar.

Dolayısıyla Arsène Lupin'in Türk bir yazarın elinden Türk okuruna kendi ağzıyla seslenişi bu milletin büyüklüğünü kabul ederek başlar. Üstelik bu kahraman, kendisinin maceralarının daha önce Türkçeye yarım yamalak ve kusurlu da olsa çevrildiğinden bahsetmekte ve buna rağmen bu yarım yamalaklık tanınmayla bile kendisinden bir eroin şebekesinin başı olma ve cinayet gibi eylemlerin beklenemeyeceğinden bahsetmekte; büyük Türk polisinin bir hata yaptığını söylemektedir. Dolayısıyla bu kahraman, kendisini yeniden, bu kez kendi ağzından okura tanıtmaktadır.

Mektubun devamında Lupin, daha önce de kendisinin cinayete karıştırılmak istendiğinden bahseder: "Ben Fransa'da da bu türlü şüpheler altında kaldım. Ambrümezi şatosunda Kont Jevr kâtibi Jan Davali öldürüldüğü zaman da Figaro gazetesinin gafil polis yazarı benden şüphe etmişti. Halbuki zavallı kâtibi öldüren konttu ve maktül benim himayetime nasıl uğrayabilirdi ki benim adamımdı." (I, 114) Böylece örnek bir olay göstererek kendini aklamaya çalışır.

O halde karşımızda Türk milletinin büyüklüğünü kabul eden, kendi masumiyetini ispatlamaya çalışan, fakat bu masumiyet sadece cinayet ve eroini içerir hırsızlığı içermez, bir yabancı vardır. Lupin mektubunun devamında Fransa'da olduğu gibi İstanbul'da da gerçekleştireceği soygununu önceden haber verir ve o sıralarda İstanbul'da bulunan Viyanalı operet artisti Matmazel Emma'nın gerdanlığını çalacağını söyler. Tüm bu söylemlerden sonra Lupin uzun bir süre romanda sadece bir gölge, bahsedilen olarak kalır, cismen görüntüsü ise oldukça geç gerçekleşecektir.

Lupin, romanın ikinci cildinin 80. sayfasında cismen ortaya çıkar. Hem Cingöz hem de Lupin'in beklemediği bir anda azılı suçlu Hristo onu ve Cingöz'ü yakalamıştır. Hristo kurduğu bir tuzakla sonrasında Mehmed Rıza'yı da yakalar. Böylece Mehmed Rıza dünyaca meşhur hırsızla karşılaşır. Onu gördüğündeki izlenimleri ise şöyledir: "Arsen Lüpen: Arsen Lüpen bu ha?... Şurada, iki adım ötede, her tarafı sınıksız bağlı olduğu halde, şakağından kanlar sızdığı halde, belki sancılar çektiği halde yüzü rahat, koyu yeşil ve uzun kirpikli zeki gözlerinin içi gülümseyen, geniş alınlı, parlak sarı saçlı adam Arsen Lüpen bu demek!.. Avrupa'da Napolyon kadar meşhur, Kazanova kadar sevimli, Bismark kadar diplomat, Roçilt kadar zengin, hakkında yüzlerce eser yazılan, hatıraları kapış kapış okunan Arsen Lüpen bu ha?... Hırsız Arsen Lüpen, şeytan Arsen Lüpen, yezit Arsen Lüpen, iyi Arsen Lüpen, kötü Arsen Lüpen; halkın hayalinde aldığı türlü hüviyetlere göre sıfatları yer yer, zaman zaman değişen hırsız, kibar, yezit, şeytan, merhametli, alaycı, iyi, kötü Arsen Lüpen!" (II, 80-81)

Türk edebiyatında orijinal ve taklidin bir arada yer aldığı ilk eser sanırım *Arsène Lüpen İstanbul'da* romanıdır. Cingöz Recai'nin Sherlock Holmes ile de benzer tarafları vardır, fakat Cingöz kendisini bizzat Arsène Lupin'e benzettir.

Bu romanda hem Arsène Lupin hem de Türk Arsène Lupin'i Cingöz Recai vardır. Dolayısıyla iki kahraman yani taklit ve orijinal ilişkisi açısından romanın kurgusunda her ikisinin de karşı karşıya ve aynı zamanda birlikte bulunması ve bunun karşılaştırmasının Cingöz'ün ve tabii ki bu romanda aynı zamanda Arsène Lupin'in de peşinde olan Mehmed Rıza tarafından yapılması kaçınılmazdır. Ona göre Cingöz ve Arsène Lupin:

- "İkisi de menfaatten ziyade şahsi keyifleri, şerefleri ve macera hırsları için çalışıyorlardı.

- İkisi de, birkaç kuruş çalanlar kürek cezası yerken, milyonla çaldığı hâlde "şerefli insanlar" makamında oturan adamları soyarak halkın sempatisini kazanmışlardı.

- İkisi de fukaraperver, cömert, hovarda ve dalgacı idiler.

- Fakat Arsen Lüpen, Cingöz'e nazaran biraz daha sağlam keresteli, pembe, beyaz ve sarışın başı omuzlarının sıkı ternuva kemikleri üstüne iyi oturmuş, yüzünün çizgileri dik ve keskin, bakışları ciddi ve ancak gözlerinin dibindeki mavi çizgi içinde gizli bir küçümseme parıltısı görünen bir adam ki harikulade zekidir, fakat sezişleriyle olduğu kadar hesaplarıyla da hareket eder; akıl ve mantığın kontrolünden geçmeyen hareketi yapması imkânsızdır. Ani durumlarda süratli kararlar vermesine hiç engel olmayan bu akılcılığı Arsen Lüpen'e karşı bütün İngiliz ve Fransız polisini âciz bırakmıştır.

- Cingöz, daha zayıf, kuru ve esmerdir. Boynu incedir ve sanki bundan dolayı, düşük başı fazla hareketlidir.

- Cingöz mutlaka hesapla hareket etmez. Kendini tamamıyla sezişlere bıraktığı olmuştur ve evvelce yaptığı bir planını baştanbaşa yıkarak bir saniyede yepyeni bir kararla harekete geçtiği pek çoktur. Bunun için gayet çevik vücudu, ancak bir Şarklıda bulunabilecek kadar, yani son derece hassas coşkun bir tabiatı vardır. İşte onu Arsen Lüpen'den ve herhangi bir Avrupalıdan ayıran bu kıvraklığı, coşkunluğudur. (II, 59-61)

- Arsen Lüpen daha ağır, daha ciddi ve kendine güvenini, alayını, başkaları hakkındaki duygularını Cingöz'den daha fazla gizler. Yüzünde çizgiler daha sabit, daha hareketsizdir. Kaşları, Cingöz'ün kaşları gibi oynamaz. (II, 92)

- Arsen Lüpen korkusunu belli etmez. Cingöz'ün aşırı coşkulu halleri aslında onun endişesini gizlemek için bir maskedir. (II, 92)

O halde Mehmed Rıza'nın gözleminden şunları çıkarabiliriz:

- Hırsızlığın kendisine ait bir şerefi vardır.

- Gerek Cingöz gerekse Lupin, her ikisi de zenginden alıp fakire vererek sempati kazanırlar. Peki sempati kazanırları kazandıkları bu halk kim? Bu yönden bakıldığında aslında bir nevi polisin de takdirini kazanmalarına rağmen eğer zenginden

alıp fakire veriyorlarsa sempatisini kazandıkları halk yoksul halk olmalıdır. Polisin takdirini kazanmalarının altında ise itiraf etmeseler de bazı polisiye vakalarda suçluları yakalamakta polise yardımcı olmaları vardır. Ancak bu, gerçekten polise yardımcı olma isteğinden değil hem ona galip gelme hem de kendilerine bundan bir kâr çıkarma arzularından kaynaklıdır. Çünkü çözdükleri vakalarda polise karşı üstünlük duygusunu yaşayarak hem tatmin olur hem de işin parasal boyutunu kendilerine mal ederek hırsızlıklarını her halükârda gerçekleştirirler.

- Hem fukaraperver, hem cömert, hem hovarda hem de dalgacı kimliğini aynı anda barındırabilmek her ikisinin de özelliğidir. Temeldeki amaç aslında iyilik ve züppeliği bir arada barındırmaktır. Böylece ne sadece iyicil duygularla ne de sadece züppelikle ilişkilendirilebilecek bir tip yaratılmış olur.

- Birçok konuda ortaklaşan iki hırsızın farklılıkları vardır. Fark olarak ilk göze çarpan unsur, Lupin'in akıl ve mantığın kontrolünden geçmeyen hiçbir hareket yapmamasıdır. Cingöz'ü Lupin'den ayıran özellik onun sezgileri ve coşkuları ile hareket etmesidir. Dolayısıyla onun için önemli olan her zaman akıl ve mantık değildir ve bu da onun Şarklılığından gelmektedir.

- Lupin sarışın, Cingöz, ona oranla daha zayıf ve esmerdir.

- Arsène Lupin akıl ve mantığa önem verdiğinden ve tabii ki Avrupalı olduğundan duygularını gizleme konusunda daha başarılıdır. Cingöz de duygularını gizleyebilir, ancak o sadece bir Şarklının duygularını gizleyebilecek oranda bunu başarabilir.

Mehmed Rıza'nın Cingöz ve Arsène Lupin hakkındaki benzerlik ve karşılaştırmaya dayanan gözlemlerinden sonra iki kahramanın birbirlerine karşı olan gözlemleri öne çıkar. Bu noktada orijinalinin karşısında bulunan taklit kahramanın düşünceleri önemlidir. Cingöz Lupin'e şöyle der: "Gariptir size karşı iki türlü duygum var: Hem sizin dostunuz olmak, sizinle beraber çalışmak istiyorum, hem de Türk polisine yardım ederek yakalanmanızı istiyorum; belki birinci duygum mesleğime, ikinci duygum da milletime sevgimden ileri geliyor." (II, 125)

Burada taklit kahramanın orijinal ile ayrımı meslek ve millet üzerinden şekillenir. İkisinin de aynı işi yapıyor olması onları birleştiren nokta, ayırtıran nokta ise millettir. Yani birinin Türk diğeri Fransız olması. Dolayısıyla taklit kahramanın kendini konumlandığı, daha doğrusu ayırtırdığı nokta sadece millet üzerinden şekillenir. Böyle diyerek aslında kendini de taklit olmaktan sıyrır ve bağımsızlığını elde etmiş olur. Nitekim bu cevabı Lupin de onaylar. Zaten romanda her ne kadar biz Cingöz'ün Türk Arsène Lupin'i olduğunu bilsek de Arsène Lupin'in de Cingöz'ü tanıdığından ve onun şöhretinden haberdar olduğu belirtilir. Böylece sadece taklit kahramanın kendisini millet olarak ondan ayırtırmışından değil aynı zamanda orijinalin de taklidi daha önceden tanıdığı

söylemiyle ayrıca bir fark yaratılır. Bu durum biraz Namık Kemal'in yeni edebiyatı savunurken eski edebiyata getirdiği eleştirileri de akla getiriyor. Namık Kemal, yeni edebiyatta Batılı fikir ile Doğulu hayalin bir sentezinden bahseder ve bu sentezde Batıdan alınacak fikrin zaten halihazırda Doğuda bulunduğu ama unutulduğunu dile getirir. Dolayısıyla bu sentezde tehlikeli bir durum yoktur.¹⁰ Nitekim Cingöz'ün halihazırda Arsène Lupin tarafından tanınan biri olması da ondaki taklit olma durumuna karşı geliştirilmiş bir savunma şeklinde ortaya çıkarken tam da Namık Kemal'dekine benzer bir şekilde zaten var olan ama unutulmuş bir kökene gönderme yapar.

Romanın ilerleyen sayfalarında Cingöz ve Lupin'in birbirleri hakkındaki düşünceleri yazar tarafından şu şekilde dile getirilir: "Göz göze geldiler. İki hırsız arasında bu gizli kuvvet ölçüşmelerinin gözlere ilk vuruşuydu. İlk defa olarak aralarında aşkın ve kinin tatlı ve zehirli macununa benzeyen bir ruh cevheri, birbirlerine karşı bakışlarını dolduruyordu." (II, 126) Bu söylemde birinin taklit diğerinin orijinal olmasına ek bir durum vardır. Aşk ve kinin birbirine karışmasındaki durum ve bunun arkasındaki rekabet sadece iki hırsızın değil aynı zamanda iki milletin de çarpıştığı yer olacaktır. Bu noktada Peyami Safa'nın taklit ve orijinal kahramanı yan yana aynı kitapta buluşturması bir başka şeye daha gönderme yapar. Tanzimat ile yoğunlaşan Batılılaşma hareketleri, Batıdan alınan edebî türler, bunun arkasından gelen yeni akımlara rağmen Batıyı dönüştürerek/yerileştirerek alma çabaları, adaptasyon çalışmaları ve tabii ki Batılı kahramanların karşısına yerli türevlerini çıkarmak bu bakış açısında etkilidir. Evet, Batıyı taklit et, ancak senin de bir farkın olsun ve bu fark kendi orijinalini yaratsın söylemi. Ancak burada melezliği yani Batılı model ile yerli modelin karışmasından ortaya çıkanı da unutmamak gerek. Nitekim bu melezlik durumu sonrasında bir ucube olarak tanımlanmıştır. Cumhuriyet'ten sonra sadece Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatı değil bu dönemin hayata getirdiği modernleşmeler de bir ucube olarak adlandırılmıştır. Fakat aynı romanda taklit ve orijinal kahramanın bir araya getirilmesi bu melezlik söylemine şu şekilde son verir: Evet, Cingöz Recai de Arsène Lupin gibi bir hırsızdır. Onunla benzer meziyetlere sahiptir. Ancak o, Türk toplumunun kendi şartlarından ortaya çıkmış, yeniden doğmuş bir kahramandır. Her toplum kendi koşulları içinde bu kahramanı ortaya çıkarabilir. Fark, yerel unsurları göz önüne alıp Cingöz'ü meslek olarak aynı ama millet olarak farklı kılmakla gerçekleştirilir ve bu noktadan sonra bu yerellik aynı zamanda Batılı modele karşı tıpkı *Cingöz Recai Sherlock Holmes'e Karşı* serisinde olduğu gibi bir taktik olarak ortaya çıkar. Bu noktada gerek Cingöz gerekse Lupin'in millet yönünden kendilerini ayırmaları anlamlıdır ve böylece Namık Kemal'in Doğu ve Batı sentezinde dile getirdiği Batıdan aslında unutilan bir şeyin geri çağrıldığı söylemindeki gibi bir rahatlatma da yaratılır.

Bu romanda ilginç olan özelliklerden biri de Arsène Lupin için de bir fark yaratılmasıdır. Lupin serisinin orijinalinde bulunmayan, daha önceki maceralarında olmayan ayrıntılar Peyami Safa'nın kitabından öğrenilir. "(...) Siz Fontenblo Şeytanları olayını bilmezsiniz. Çünkü dostum ve muharrir Maurice Leblanc bunu yazmadı. O zaman ben yirmi yedi yaşında idim ve şöhretimin başlangıcında bulunuyordum. İki dakika geç kaldığı için Mile Galzi'yi hava-gazıyla ölmekten kurtaramadım. Kızcağız yüzünde gayet tatlı bir gülümseyişle ölmüştür." Ancak anlatmaya devam edemez. Lupin hem Mehmed Rıza hem de Cingöz'ün adını duymuştur. Zaten Türkiye'de "aydın hırsızlar" olduğunu da bilmektedir. Cingöz'den eski tanıdıkları arasındaki eski bir İttihat ve Terakki nazırı çokça bahsetmiştir. Bu konuşma sırasında Cingöz, onu Mehmed Rıza'ya takdim eder. Lupin: "Evet, dedi, kendisini tanıyorum. Fakat resmen tanışmak şerefini kazanmamıştım." Konuşmanın devamında ise sözü Holmes'e getirir: "Şerlok Holmes'i ben yakından tanıdım. Harika cinsinden bir adamdır. Fakat Mösyö Mehmed Rıza'nın bu başarısını duysa o da takdir eder." (II, 88)

Yine Lupin hakkında bir başka bilinmeyen de şu şekilde anlatılır: "Bak sokağını bilir misiniz? Hani Paul de Kock'un romanlarına kadar geçen meşhur ve zavallı Bak Sokağı ki, Arsen Lüpen'in hayatında bir milletin tarihi kadar büyük hatıra bırakmış olacağına kimse inanmaz, değil mi? Benim en güzel maceram orada geçti. Fakat bunun roman halinde yazılmasını daima geciktirdim. İcap eden notları dostum Maurice Leblanc'a vermekte daima hasis davrandım. Çünkü bu maceramı bizzat ben yazmak istiyordum; bir yazardan fazla kabiliyetim olduğunu ispat için değil; çünkü böyle bir iddia sadece budalalıktır, fakat bu maceranın..." (II, 117)

Görüldüğü üzere Lupin'in kendisi hakkında bilinmeyen maceraların her ikisi de kendi ağzından anlatılmış ve tıpkı Türkçeye yarım yamalak çevrilen maceraları gibi yarım kalmıştır. Peki neden Peyami Safa, Lupin'in Türkçede Fransızlar tarafından bilinmeyen yeni bir macerasını yazarken maceralarını okuyan ve onu seven okurlar tarafından bilinmeyen gizli yönlerini anlatmayı yarım bırakmıştır? Zaten ona Türkiye'de bir macera yaşatarak bir fark yaratırken bir ikinci fark daha yaratmayı özellikle yarım bırakmayı tercih etmiştir. Aslında bu tavırda Lupin'in başta bahsettiği yarım yamalak ve yanlış çevrilere bir cevap vardır. Bu cevap bizzat yazar tarafından verilmekte ve Lupin'in hiç bilinmeyen maceralarını ancak kendisi ayyarında ve onu anlayabileceğini düşündüğü insanlara anlatmasıdır burada söz konusu olan. Yazar, Leblanc'ın Holmes'ün karşısına Lupin'i¹¹ çıkarması gibi Lupin'in karşısına da Cingöz'ü çıkararak Fransa'ya Türkiye'nin cevabını verme görevini üstlenir.

Bu taklit ve orijinal ilişkisinde Lupin'e kendisinin taklidi olduğunu Cingöz söyleyecektir, fakat bunu ifade ediş şekli taklitten ziyade kendisinin Lupin'in eşi

olarak görüldüğü şeklindedir: "(...) Sizin Türkiye'deki eşiniz olarak meşhurum. Gazeteler benden bahsettikçe sizi hatırlamaktan da kendilerini alamazlar. Bunun için sizinle tanışmak şerefini çoktan beridir arıyordum." (II, 90)

Oysa Lupin tıpkı Cingöz karşısında yenilgiye uğrayan Holmes gibi büyülenmiş haldedir: "Deminden beri konuştuğunuz Türk dilinin ahengine dikkat ediyorum. Ömrümde ilk defa duyduğum bir lisan! Fakat ne kadar tatlı... Adeta hep melodilerden örülmüş bir musiki... Denebilir ki bütün sözleriniz, bütün kelimeleriniz bestelenmek için yapılmış" (II, 87) "Tütünleriniz harikuladedir, dedi. Yalnız Türk sigarası içmek için Türkiye'de ömrümün sonuna kadar oturmaya razıyım." (II, 116)

Burada göz önünde bulundurulması gereken Lupin'in tavrıdır. Cingöz, Lupin ile tanışmayı ve onunla beraber iş yapmayı gerçekten çok ister, ancak Lupin'in bu teklifi kabul etmemesi Cingöz'ün hemen kimlik değiştirip polis rolüne soyunmasına sebep olur. Mehmed Rıza ile Lupin'i yakalamak için beraber çalışmak ister, fakat bu teklifi de kabul edilmez. Bunun üzerine yeni bir rol üstlenir: Arsène Lupin'i alt etmek. Lupin, aslında onun Holmes'e oranla alt etmeyi daha fazla istediği bir rakiptir, ancak önce onunla birlikte çalışmayı ister. Ne de olsa Osmanlı uzun yıllar Fransa ile yakın ilişkilerde bulunmuş, üstelik Türk edebiyatı özellikle de yeni Türk edebiyatı Fransız edebiyatından oldukça etkilenmiştir. Cingöz de kendisinin eşi olarak görülen bu hırsızla öncelikle beraber çalışmak ister. İlginç olan ise her ikisinin de büyük bir yenilgiye uğrattığı Holmes'ün dedektif, diğer ikisinin suçlu konumunda olmasıdır. İngiltere suçun peşinde, Fransa ve Türkiye ise suçludur. Zaten Leblanc kendi eserinde kahramanı Arsène Lupin'e: "Arsène Lupin Sherlock Holmes'e karşı... Fransa İngiltere'ye karşı... Sonunda Trafalgar'ın intikamı alınacak..." dedirtmiştir. İngiltere'nin Fransa ve İspanya'ya karşı kayıpsız kazandığı 1805 yılındaki bu savaşın intikamı Leblanc'ın eseri sayesinde alınacaktır. Cingöz ise hem İngiltere'den hem de Fransa'dan en yakın savaş olan Milli Mücadele'deki işgal yıllarının hesabını sormaktadır, fakat bunu Lupin kadar açık bir şekilde ifade etmez. Batının gözünde hâlâ yeterince medenileşmemiş olan Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'dan intikamı bu şekilde alınmış olacaktır. Burada ilginç olan bir diğer nokta Peyami Safa'nın Holmes ve Lupin'i Cingöz'ün maceralarına getirerek yeni bir zaman bilincinden yararlanmasıdır. Böylece kurgusal kahraman aracılığıyla daha önceden topraklar üzerinde kan ve silahla yapılan savaş kelimelerin dünyasına taşınmış, burada gerçekleşen akıl oyunlarının galibi ise Cingöz Recai olmuştur.

Gerek Leblanc gerekse Peyami Safa, Holmes'ü kahramanlarının karşısına çıkarttıklarında onu kendi kahramanlarını yakalatmaya çok yaklaşırlar, ancak her seferinde Holmes onları elinden kaçırır. Gerçi Holmes, Leblanc'ın eserinde Lupin'i yakalar, Lupin'in peşindeki müfettiş Ganimard'a teslim eder ve onun

kaçmasına sebep Ganimard olur ama sonuç aynıdır: Lupin tıpkı Cingöz gibi galip gelen taraftır. Böylece aslında her iki yazar da Holmes'ün yöntemlerinin çok da başarılı yöntemler olmadığını gündeme getirmiş olurlar.

Bülent Somay, "Çok Basit Azizim Engels" adlı yazısında dedektifin romanın sonunda esrarı çözüp cinayet anına geri dönerek tüm süreçleri anlatmasını tarihyazıcılığına benzetir. Dedektif de tarihyazıcı gibi "zihinsel gerçeği kurma iddiasındaki kişidir ve etkileri, tanıklıkları ve nesneleri bir öyküye 'gerçekte olmuş olan'ın öyküsüne dönüştürür." (Somay, 58) Cingöz Recai'nin Sherlock Holmes ile serisinde Holmes'ün çözüm anını anlatan rolünü yani tarihyazıcılığına çaldığını biliyoruz. Aslında daha az boyutta da olsa bunu Lupin de yapmıştır. Böylece her ikisi de Holmes'ün tarihyazıcılığına elinden almıştır, zaten amaç bir düello olduğu ve bu düello iki kahramanın kimliğinde iki ülke arasında gerçekleştiğinden galip gelen taraf da Holmes değil hırsızlar olduğu için aslında farklı bir tarihyazıcı da başarılmaktadır. Gerek Cingöz gerek Lupin kendi orijinal serilerinde Holmes'ün neredeyse emeklilik yıllarında yaşıyor ve yazıyor gibidirler. Çaptan düşmüş, aslında en küçük ayrıntıları görmesine rağmen bir türlü sonuca ulaşamayan bir dedektif yaratmışlardır. Böylece tarih bir kez daha bu sefer suçlular tarafından yazılmaktadır, fakat tabii bu suçlular kendilerini suçlu olarak görmezler, aslında Lupin ve Cingöz, her ikisi de ülkelerine hizmet eden "ulusal kahramanlar" olarak perdeye çıkmaktadır. Böylece zaman bilinci de bu yeniden yazılan tarih üzerinden şekillenir. Bu yeni tarihin suçlular tarafından yazılması ise aslında alternatif bir tarihi beraberinde getirmektedir. Cingöz açısından düşünüldüğünde bu tarihin aynı zamanda edebî gelenekle de ilgisi vardır. Zaten *Arsen Lüpen İstanbul'da* romanında bilinçaltı ve hipnotizma ile ilgilenenin de Cingöz olması boşuna değildir. Bu zaman bilinci içinde edebî gelenekteki yarım yamalak ve yanlış çevirilerinden bahseden Lupin'dir, bunun böyle olmadığını ispat edecek ise Cingöz. Bilinçaltı edebî geleneği ortaya çıkararak Cingöz'ün Lupin'in eşi ya da taklidi olup olmadığına da karar verecek bir unsurdur ama Cingöz bunu sadece Lili'yi iyileştirmek için kullanır.

Burada gündeme getirilmesi gereken bir diğer konu da tarihyazıcılığı bağlamında bunun bir alt türü olarak edebiyat tarihçiliğidir. Cumhuriyet'in hemen sonrasında İnkılap edebiyatını yaratmaya çalışan yeni nesil artık Tanzimat ve Servet-i Fünûn döneminin yeni olarak ortaya koyduğu edebî türleri, bu dönemin yarattığı yeni kültürel formları yukarıda da belirttiğim gibi bir ucube olarak değerlendirmiştir.¹² *Arsen Lüpen İstanbul'da* kitabının yazıldığı dönemde bu tartışmalar hararetli bir şekilde devam etmektedir. İnkılap yeni bir insan tipinden bahsetmektedir. Cingöz Recai, yeni bir insan tipidir, züppenin farklı bir görünümünü sergilediği gibi onun bir nevi panzehiridir. Aslında bir ucube olarak ortaya çıkmaz ancak inkılaptan da bahsetmez, var olan inkılabın kendisi gibi görünür, her hareketiyle her edasıyla. Son derece "modern ve kibar" olan Cingöz Recai, akli, sezgisi ve yetenekleriyle İngiltere ve Fransa'yı yenmeyi başarır.

Son olarak bu noktada Hobsbawn'ı hatırlamak yerinde olacaktır. Hobsbawn haydut hikâyeleri konusunda şöyle bir tespitte bulunur: "(...) Macar, Romen, Çekoslovak ve Türk yazarlar, romanlarını gerçek veya hayal ürünü olan haydut-kahramanlara adanmışlardır. Böyle ülkelerde hem haydutlar, hem de haydut mitleri, hayatın göz ardı edilemeyecek olan bir parçasını oluştururlar. Haydut mitinin varlığı kentleşmenin yoğun olduğu ülkelerde de anlaşılabilir; bu ülkeler birkaç boş alana veya bir 'Batı'ya sahiptirler; buraları onlara bazen düşsel kahramanlıklarla dolu bir geçmişi hatırlatır, eski ve yitip değerlerin bir sembolü, Huckleberry Finn gibi insanın uygarlığın bağlarından sıkıldığında 'hafiflediğini' düşündüğü ruhani bir Kızılderili bölgesi olarak, nostalji için somut bir mekân sağlar."¹³ Hobsbawn'ın haydut hikâyeleri için söylediklerini polisiye ve bu türün kent üzerinden şekillendiği göz önünde bulundurulmasının yanı sıra özellikle Türkiye söz konusu olduğunda insanların uygarlıktan sıkıldığı dönemler değil de uygarlığın yeni yerleşmeye başlaması da göz önünde bulundurulabilir geliyor. Bu yeni uygarlığın daha doğrusu yeni hayat şeklinin edebî eserlere yansımaları da beraberinde alışmayı getirecektir. Cumhuriyet döneminin balolu eserleri gibi *Arsen Lüpen İstanbul'da* romanında da balo sahnesi vardır. Arsène Lupin soygununu cemiyetin Kalamış'taki bahçeli toplantısında gerçekleştirir. Bu kitaptan önceki Cingöz Recai serilerinde Cingöz balolarda, özellikle de yabancı elçiliklerin balolarında dolaşır, insanları soyar, hatta kibar sınıfından insanların evlerine damat olabilmek için onların bulunduğu mekânlarda kendisi için takdimler olur. Tokatlıyan Oteli'nin çay salonu bu takdimlere sıklıkla ev sahipliği yapar.

Cingöz Recai hem modern bir eşkıya hem de züppenin panzehiri olarak Türk edebiyatında Sherlock Holmes ve Arsène Lupin ile maceralara girip onları alt ettiğinde sadece bir tür olarak romanın yerleşmesiyle değil yapısal bir strateji geliştirerek Türk edebiyatında önemli bir yer edinir ve sadece bu konu bile başına araştırılmayı hak etmektedir.

KAYNAKÇA

- ÇELEBİ, B. *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- DRAKE, D., "Crime Fiction at the Time of the Exhibition: The Case of Sherlock Holmes and Arsène Lupin", *Synergies Royaume-Uni et Irlande n° 2* -, 2009, pp. 109-110.
- HOBSBAWN, E. *Haydutlar*, Logos Yay., İstanbul, 1990.
- SAFA, P. *Arsen Lüpen İstanbul'da I-II*, Damla Yay., İstanbul.
- SOMAY, B. *Tarihin Bilinçdişi*, Metis Yay., İstanbul, 2004.
- ŞAHİN, S. "Taklit Orijinale Karşı: Cingöz versus Sherlock Holmes", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, s. 1771-1781.
- ŞAHİN, S. *Kültürel Sermaye, Kibar Hırsız ve Şehir*, Bağlam Yay., İstanbul, 2011.

- ŞAHİN, S. "Server Bedi'nin Cingöz Recai Kitaplarında Kurgu, Biçim ve Anlatım Özellikleri", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi -Türk Edebiyatında Üslup Arayışları*, TC İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2009, s. 291-308.
- ÖYEPAZARCI, E. *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes I-II*, Oğlak Yay., İstanbul, 2008.
- YIKAN, Z.U., *Peyami Safa'nın Server Bedi İmzalı Romanları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004.

- ¹ Cingöz Recai serisi hakkında bir çalışma için bkz. Seval Şahin, "Kültürel Sermaye, Kibar Hırsız ve Şehir", Bağlam Yay., İstanbul, 2011.
- ² Burada kitabın orijinalindeki yazılış korunmuştur.
- ³ *Sağdan Üçüncü Söğüt*, 21 Temmuz 1960-13 Ekim 1960 yılları arasında tefrika edilmiştir.
- ⁴ David Drake, "Crime Fiction at the Time of the Exhibition: The Case of Sherlock Holmes and Arsène Lupin", *Synergies Royaume-Uni et Irlande n° 2* -, 2009, pp. 109-110.
- ⁵ Cingöz Recai'nin Sherlock Holmes ile maceraları hakkında bkz. Seval Şahin, "Taklit Orijinale Karşı: Cingöz versus Sherlock Holmes", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, s. 1771-1781.
- ⁶ Cingöz Recai serilerindeki anlatı ve kurgu özellikleri için bkz. Seval Şahin, "Server Bedi'nin Cingöz Recai Kitaplarında Kurgu, Biçim ve Anlatım Özellikleri", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi -Türk Edebiyatında Üslup Arayışları*, TC İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2009, s. 291-308.
- ⁷ 1928 yılında yayımlanan on beş kitaplık Sherlock Holmes'e Karşı Cingöz Recai serisinde Holmes, Cingöz'ü yakalamayı başaramadığı gibi ona hayran olmaktan da kendini alamaz ve Cingöz'ü yakalayamadığından depresyona girer.
- ⁸ Peyami Safa, *Arsène Lupin İstanbul'da I-II*, Damla Yay., İstanbul, 2006, s. 1.
- ⁹ Roman iki cilt halinde yayımlandığından I, ilk cildi, II ise ikinci cildi ifade etmek için kullanılmıştır.
- ¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Namık Kemal", *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2011.
- ¹¹ Leblanc Arsène Lupin ve Sherlock Holmes'ü karşı karşıya getiren maceralar kaleme almıştır.
- ¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Betül Özçelebi, *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- ¹³ Eric Hobsbawn, *Haydutlar*, Logos Yay., İstanbul, 1990, s. 116.